

lum. De periode daarna krijgt de meeste ruimte, vanaf H. Daalders al wat oude 'Nederland en de wereld, 1940-1945' tot en met J. L. Heldrings 'Nederland in de wereld, 1945-1985'. Daartussen staan behalve het stuk van Harryvan en Kersten artikelen over bepaalde thema's in de naoorlogse buitenlandse politiek: het veiligheidsbeleid 1945-1950 (H. A. Schaper), de dekolonisatie (P. van 't Veer), 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering' (A. E. Pijpers) en tenslotte de rol in de NAVO (A. van Staden).

Wie van een brede benadering van de Nederlandse buitenlandse politiek houdt, zal dus veel van zijn gading in deze handzame bundel vinden. Voor het overige wekken juist de detailstudies in het boek de smaak naar meer specifieke studies die de gepresenteerde generalisaties aankleden en toetsen; voor het interbellum bijvoorbeeld aan de hand van de economische en politieke relaties met Duitsland, België of Japan, die veel meer dan de altijd weer van stal gehaalde zelfstandigheidspolitiek de dagelijkse gang van zaken beheersten.

Joost Jonker

R. Tol, *Een haan in oorlog. Toloqna Arung Labuaja. Een twintigste-eeuws Buginees heldendicht van de hand van I Mallaq Daéng Mabéla Arung Manajéng* (Dissertatie Leiden 1989, Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land-, en volkenkunde 141; Dordrecht-Providence; Foris Publications, 1990, ix + 380 blz., f50,-, ISBN 90 6765 459 0).

Hoofdfiguur van dit Buginees heldendicht is de Buginese grote, Arung Labuaja, stiefzoon van de troonpretendent van Boné (Zuid-Sulawesi), die in de strijd rond de opheffing van het Bonese zelfbestuur in 1905 een belangrijke rol speelde en zich als één van de laatste opstandige hoofden bij het Nederlands-Indisch bestuur aanmeldde. De tekst draait om zijn leven vóór, in en na die strijd. Volgens de literaire conventie (de metafoor) en de Buginese traditie (het hanengevecht), fungeert de haan daarbij als het metaforische beeld voor de held.

Dit heldendicht werd in 1920 in zeven schriftjes geschreven door een Buginees verteller op verzoek van de controleur van Boné, H. R. Rookmaker, die zoals vaker gebeurde geïnteresseerd was geraakt in de geschiedenis en volkenkunde van 'zijn' gebied. Rookmaker schonk het manuscript in 1924 aan het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde te Leiden, waar het in het archief werd opgeborgen. Ook in Zuid-Sulawesi is het bestaan ervan niet bekend. Tol diepte dus voor zijn dissertatie een unieke tekst op en voorzag die van een waardige en waardevolle context.

Het werd een veelzijdig boek. Tol situeert de *toloq*, een heldendicht uit de Buginese hofliteratuur met zijn eigen conventies, in de Buginese literatuur met zijn verschillende genres. Hij beschrijft de drie personen die voor de tot standkoming van de tekst van belang zijn geweest (hoofdpersoon, schrijver en opdrachtgever) en reconstrueert op overtuigende wijze de geschiedenis van het manuscript. Hij levert vervolgens een commentariseerd overzicht van de tekst zelf, waarbij hij de historische gegevens vergelijkt met die uit andere bronnen, zowel (gedrukte) Nederlandse als Buginese. En tenslotte biedt hij een transcriptie van de Buginese tekst met een Nederlandse vertaling ernaast. Men kan het boek dus op vele manieren lezen. Hier komen uiteraard de historische aspecten in de eerste plaats voor bespreking in aanmerking.

Een aantal verschillen tussen deze bron en andere springen in het oog. In de *toloq* ontbreken concrete jaartallen en worden volgens de traditie de tijdsspannen alleen relatief en veelal in sacrale getallen weergegeven, een werkwijze ook van andere inheemse bronnen uit de regio bekend. Uitgebreid gaat de schrijver in op de vrijwel onbekende biografie van Arung Labuaja tussen 1906 en 1920: na zijn overgave werd hij al weer snel aangesteld als ambtenaar, vervolgens zeven jaar geïnterneerd en tenslotte door Rookmakers toedoen weer in ambtelijke functies hersteld. Een relevant verschil: in de *toloq* wordt de centrale reden voor de oorlogsverklaring

van Nederlandse zijde uit 1905, de weigering van de vorst van Boné om zijn recht op tolheffing aan het gouvernement af te staan, niet vermeld. Slechts de secundaire redenen paraderen kort in de tekst: oorlogsvoering buiten de Bonése grenzen in de regio en vexatie van de bevolking, klachten waarbij Arung Labuaja zelf betrokken was.

Het is een omissie die vragen oproept. Tol herleidt deze lot de centrale rol van de hoofdpersoon bij de klachten. Zij kan mijns inziens echter ook te maken hebben met de gevoeligheid van de schrijver voorde (onuitgesproken) wensen van zijn opdrachtgever. Tol laat zien, dat de schrijver hier oog voor had: de tekening van Arung Labuaja als hanen vechter, opiumschuiver, tolfheffer, herten- en vrouwenjager past in het traditionele beeld dat de Nederlandse ambtenaar van de Buginese maatschappij bezat. De auteur van de *toloq* was gezien eerder werk bovendien wel op de hoogte van de werkelijke reden. Maar in Nederlandse ambtelijke kringen werd deze niet al te zeer benadrukt, want hij paste slecht in het ethische denken van het begin van deze eeuw.¹

Ik meen dat we overigens nog meer sporen van de Nederlandse invloed in het gedicht kunnen herkennen: de aandacht voor de kleine man als slachtoffer van gedwongen handel die — zoals Tol duidelijk maakt—nauwelijks in een hofgedicht thuis hoort. Moeten we die alleen zien als een ironische tekening van de held (Tol), of ook als een lichte buiging in de richting van de controleur? Deze wordt immers aan het eind beschreven als degene die zorgt voor rust en orde (het politiewerk), die 'het goede voor alle dorpsbewoners zoekt' en tevens het heil van de Rijksraad voor ogen heeft (296), dat wil zeggen als een typische representant van de 'ethische politiek' met diens aandacht voorde kleine man, rust en orde en inheemse gebruiken. Het strookt met wat van Rookmaker bekend is.

Maar afgezien van deze opmerkingen (veeleer aanvulling dan kritiek), Tol verzorgde een boeiende bronnenpublicatie volgens de regels der kunst, die niet alleen de tekst toegankelijk maar ook de context duidelijk maakt. Men kan het boek overigens ook gewoon voor zijn plezier lezen als een prachtig gedicht uit de niet-westerse wereld met repeterende stijlfiguren en levendige metaforen. De vertaling is uitstekend.

Elsbeth Locher-Scholten

1 E. Locher-Scholten, 'Een gebiedende noodzakelijkheid'. Besluitvorming rond de Boni-expeditie 1903-1905' in: H. A. Poeze, P. Schoorl, ed., *Excursies in Celebes. Een bundel bijdragen bij het afscheid van J. Noordyn als directeur-secretaris van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde* (Leiden, 1991) 154-155.

B. van Dongen, *Revolutie of integratie. De Sociaal Democratische Arbeiders Partij in Nederland (SDAP) tijdens de eerste wereldoorlog* (Dissertatie Leiden 1992, IISG-studies + essays XVI; Amsterdam: Stichting beheer HSG, 1992, 864 blz., f75,-, ISBN 90 6861 064 3).

Op maandagavond 11 november 1918 proclameert Pieter Jelles Troelstra in het Verkooplokaal te Rotterdam dat de Nederlandse arbeidersklasse de politieke macht zal grijpen. Eén dag later herhaalt Troelstra in de Tweede Kamer dat de socialistische arbeidersklasse in Nederland de staatsmacht op geweldloze wijze in handen zal nemen en hij doet een (impliciet) beroep op de regering vrijwillig af te treden. In de dagen die volgen wordt evenwel duidelijk, dat Troelstra zich dramatisch misrekend heeft. Noch leiding en achterban van bond en partij noch de proletarische massa's of de soldaten in de kazernes blijken bereid hem te volgen. Bovendien mobiliseert de Nederlandse regering in allerijl leger en godsdienstige arbeiders tegen de 'rode dreiging'. De 'Nederlandse proletarische revolutie' gaat ten onder voor ze heeft kunnen starten en ze laadt de SDAP op met het odium een onbetrouwbaar *Fremdkörper* te vormen in de Nederlandse samenleving.